

UTICAJ INOVATIVNIH OBRAZOVNIH METODA I MODELA NA RAZVOJ PREDUZETNIČKOG POTENCIJALA MLADIH

¹Mladen Subotić, ²Slavica Mitrović Veljković, ³Boban Melović, ⁴Dragomir Nikolić

¹Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet u Somboru, Sombor, Srbija

²Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, Srbija

³Univerzitet Crne Gore, Ekonomski fakultet, Podgorica, Crna Gora

⁴Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, Srbija

¹mladen.subotic@pef.uns.ac.rs, ²mslavica@uns.ac.rs, ³bobanm@ac.me, ⁴nikolicd@uns.ac.rs

Kratak sadržaj: Preduzetništvo se sve više sreće u akademskim krugovima kao nezaobilazna tema. Oblast preduzetništva se smatra ključnom za razvoj ekonomije i otvaranje novih radnih mesta. Obrazovne ustanove i akademija imaju zadatak da ovu temu približe i prilagode studentskoj pa i srednjoškolskoj populaciji na način koji odgovara modernom okruženju, a uveliko se razlikuje od tradicionalnog, pa samim tim i proces obrade obrazovnog sadržaja iz ove oblasti mora biti razumljiv i prilagođen odlikama generacije koje treba da ga usvoje kao i trendovima koji su aktuelni u sferi preduzetništva na tržištu danas.

Jedan od prevashodnih ciljeva morao bi da bude proaktivan i interaktivan model nastave koji podrazumeva obrazovne sadržaje u vidu studija slučaja, gostovanja uspešnih preduzetnika, grupne diskusije kao i projektne nastave gde bi se simulirala preduzetnička aktivnost, što bi oslobodilo preduzetnički potencijal kod studentske i učeničke populacije.

Cilj ovog rada je da kroz pregled aktuelnih istraživanja ukaže na uticaj različitih inovativnih metoda i modela preduzetničkog obrazovanja na razvoj preduzetničkog potencijala kod studentske i učeničke populacije.

Ključne reči: obrazovanje, inovativno, preduzetništvo, model.

INFLUENCE OF INNOVATIVE EDUCATIONAL METHODS AND MODELS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL POTENTIAL OF YOUNG PEOPLE.

Abstract: Entrepreneurship is increasingly being encountered in academic research as an essential topic. The field of entrepreneurship is considered crucial for the development of the economy and job creation. Educational institutions and academies are tasked to bring this topic closer to the student population and the high school population in a way that is appropriate to the modern environment, which is very different from the traditional one, and therefore processing of educational content in this field must be understood and adapted to the characteristics of the generation that should adopt it as well as to the current trends in the field of entrepreneurship and modern market.

One of the predominant aims would have to be a proactive and interactive model of teaching that includes educational content in the form of case studies, hosting successful entrepreneurs, group discussions as well as project based teaching simulating entrepreneurial activity, which would unleash entrepreneurial potential of student population.

The aim of this paper is to review the impact of various innovative methods and models of entrepreneurial education on the development of entrepreneurial potential of the student population through a review of current research.

Key words: education, innovative, entrepreneurship, model.

1. UVOD

Prema Mitrović Veljković i Melović, (2017) savremeno društvo karakterišu intezivne društvene promene koje znatno utiču na ulogu, smisao i ciljeve obrazovanja. Znanje i nauka postaju nova vodeća snaga svih promena, pa ljudska kreativnost i znanje predstavljaju osnovne resurse razvoja i opstanka na tržištu. Da bi se prilagodile velikim promenama na tržištu razvijene zemlje su u reformisale svoje obrazovanje dok, zemlje u razvoju su tek na početku ovog procesa. Jedna od ključnih delova reforme jesu obrazovni sadržaji iz oblasti preduzetništva. Fenomen preduzetništva se danas ogleda u zadovoljenju potreba različitih interesnih strana koje učestvuju u društvenom životu modernog doba. Na jednoj strani imamo ljude koji vode i predstavljaju državne aparate i koji u preduzetništvu konkretno vide jednu vrstu rešenja problema održivog rasta te kreiranja novih radnih mesta. Sa druge strane imamo studentsku populaciju koja je suočena sa razmišljanjima koja se tiču sledećeg koraka koji podrazumeva aktivno učešće na tržištu rada (Henry et al., 2005a, b). Ovaj korak za studenstu populaciju znači traženje posla koji bi donekle ispunio očekivanja mladog čoveka kako u finansijskom

tako i u sociološkom smislu. Nažalost, malo je poslova danas na tržištu koji zadovoljavaju oba segmenta. Ono što se nazire i sve je više prisutno kao alternativa, jeste upravo započeti preduzetničku aktivnost i u budućnosti stvoriti toliko željeni balans, kako u finansijskom tako i u sociološkom smislu, te slobodno kreirati svoj život. Između ove dve interesne sfere, nalazi se akademska zajednica koja upravo izazvana svim navedenim sve intenzivnije nudi nove osvežene nastavne planove i programe koji u sebi imaju preduzetničke predmete kako bi udovoljili sa jedne strane državnim strukturama, a sa druge odgovorili na potrebu koja se javlja kod studentske populacije da se upozna sa preduzetništvom kao fenomenom i da se zajednički kreira jedno društvo koje neguje preduzetnički mentalitet Mwasalwiba (2010).

Ovaj svetski trend se preslikao i na naše društvo koje je mlada tržišna ekonomija sa istorijom socijalističkog uređenja koje još uvek ostavlja post-socijalistički balast prisutan pogotovo kod pripadnika srednje generacije, a čija je podrška od izuzetne važnosti za razvoj preduzetničkog potencijala kod mlade populacije u ovom slučaju kod studenata. Upravo preduzetnički potencijal, njegovo prepoznavanje, negovanje kao i oslobađanje je polazna tačka za uspešno stvaranje društva koje neguje preduzetničku aktivnost kao poželjnu, a ne stvara odbojnost i strah što je čest slučaj i posledica post-socijalističkog nasleđa (Krueger & Brazeal, 1994; Krueger, Reilly & Carsrud, 2000).

Prema Subotić (2018). preduzetnički potencijal prema autorima Gerry, Marques, i Nogueira (2008), koji se bave definisanjem ove pojave i koriste definiciju preduzetnika datu od strane Carland, Hoy, Boulton, Carland, i Carland (1984) da je preduzetnik "pojedinaac (student) koji prihvata mogućnost da bi mogao ili mogla da osnuje i upravlja preduzećem koje za osnovni cilj ima profit i rasti" (p. 358). Galloway i Kelly (2009) donose zaključak da karakteristike pravih preduzetnika mogu da se identifikuju kod studenata koji poseduju visok nivo preduzetničkog potencijala. Oni takođe zaključuju da se na preduzetnički potencijal može najbolje uticati ako ga sagledamo kao spektar potencijala, koji su uslovljeni okolnostima, iskustvom i drugim varijablama koje se pojavljuju u životu pojedinca - budućeg preduzetnika.

Veliki broj istraživanja koji se bave važnošću preduzetničkog obrazovanja upravo potvrđuju značajnu vezu između preduzetničkog obrazovanja i razvoja preduzetničkog potencijala. (Fayolle, 2005; Sizong Wu, Lingfei Wu, 2008; Bae, T. J. Qian, S., Miao, C. & Fiet, J. O., 2014; Kolvereid & Moen, 1997; Basu & Virick, 2008; Pittaway & Cope, 2007) U ovom radu ćemo se osvrnuti kroz pregled literature na uticaj različitih inovativnih metoda učenja na buđenje preduzetničkog potencijala kod studentske populacije i njegov razvoj.

2. PREGLED LITERATURE

Kirby, (2004) u svom istraživanju dolazi do zaključka da tradicionalne metode podučavanja preduzetništva u obrazovanju ne doprinose razvoju neophodnih karakteristika za razvoj preduzetničkog potencijala kod studenata već naprotiv imaju negativan uticaj na razvoj entuzijazma i zainteresovanosti studenata za ovu oblast. On smatra da se mora promeniti pristup u preduzetničkom obrazovanju, sa planova i programa koji u svom sadržaju govore o preduzetništvu ka obrazovnom sadržaju koji će da obrazuje studente za preduzetništvo. Kirby takođe zaključuje da je izuzetno važno da preduzetničko obrazovanje ne bude usmereno na menadžment malih preduzeća ili pokretanje sopstvenog biznisa, već na suštinske segmente koji će naučiti studente da razmišljaju na neophodan način, a tiču se kreativnosti i promena. Ovo istraživanje i njegovi rezultati pokazuju se kao ispravni, jer danas u svojoj knjizi *Start Up Way*, koja je bestseler Njujork Tajmsa, Ries, (2017) upravo primenjuje ovaj način podučavanja u najvećim svetskim multinacionalnim kompanijama kao što su General Motors, Toyota i najpoznatijim tehnološkim preduzećima kao što su Facebook i Amazon, te u najnovijoj generaciji startupova kao što je Airbnb. Ris uvodi u ove kompanije preduzetnički način razmišljanja stavljajući fokus na kreativnost i spremnost na promenu, sudarajući se na tom putu sa tradicionalnim granama menadžmenta koje su još uvek nespremljene za brze zaokrete na tržištu, kreativna rešenja i promene. Njegov veliki uspeh u ovim kompanijama potvrđuje upravo činjenicu da je učenje o konstantnom kreativnom pristupu rešavanja problema i spremnosti na konstantnu promenu upravo najvažnija poruka za buduće preduzetnike koji se nalaze u bazi studenata koji su u dodiru sa preduzetničkim obrazovanjem.

Shodno tome fokus u obrazovanju studentske populacije trebalo bi upravo da bude na inovativnim metodama učenja koje same po sebi donose kreativnost i promenu.

Fayolle Alain, (1998) u svom veoma interesantnom istraživanju na ovu temu zaključuje da stvoriti preduzetnika, probuditi preduzetnički potencijal kod studenata ne zahteva magijske veštine već upravo posvećen pedagoški rad, sa jasnim ciljevima, jasno definisanim preprekama kako organizacione prirode tako i društvenog konteksta, nerazumevanja fenomena i nezainteresovanosti. On u svom radu navodi da je izuzetno važno pedagoški rad podeliti u 3 dela. Prvi se odnosi na upoznavanje studenata sa fenomenom kroz pedagoški rad koji uključuje posete preduzetničkim konferencijama, korišćenje adekvatne literature, različite igre u nastavi. Drugi deo se odnosi na studije slučaja, prezentacije preduzetnika i specifična predavanja. Treći deo podrazumeva da se studenti uključe u

projektnu nastavu, grupnu ili pojedinačnu, sa ciljem realizovanja projekta koji podrazumeva preduzetničku aktivnost.

Taasila, (2010) u svom radu dolazi do zaključka da preduzetnički predmeti i preduzetničko obrazovanje predstavljaju svojevrsan pedagoški izazov, jer iziskuju širi pristup u psihološkom smislu nego što je to slučaj u tradicionalno orijentisanim preduzetničkim planovima i programima. Takođe, ovo istraživanje otkriva da se preduzetnički potencijal najbolje oslobađa, to jeste najadekvatnije se prenosi studentima nastavno gradivo iz oblasti preduzetništva upravo kroz primer i učešće na realnim projektima koji se odnose na ostvarenje određene preduzetničke aktivnosti. Jones i English, (2004) prvenstveno se osvrću na značaj promene okruženja u kome se odvija preduzetničko obrazovanje. Smatraju da preduzetničko obrazovanje u kome je u centru predavač ne donosi najbolje rezultate i zaključuju da je potrebna promena u smeru postavljanja studenta u centar pažnje, i obrazovanja koje podrazumeva projektnu nastavu, eksperimentalnu nastavu i koje je više usmereno na aktivnost studenata nego samih profesora. Rahman i Day, (2014) nadovezuju se na zaključke prethodnih istraživanja koja govore o velikoj ulozi uzora iz najbližeg okruženja u formiranju preduzetničke namere i oslobađanju preduzetničkog potencijala. Oni idu korak dalje u svom istraživanju i zaključuju da bi nastavni kadar, koji je i sam preduzetnički, bio od ogromnog uticaja, jer bi na pravi način bio u stanju da studentima približi fenomen preduzetništva i sve njegove dimenzije. Mayhew, Simonoff, Baumol, Wiesenfeld i Klein, (2012) pronalaze u svom radu da je inovativan pristup problemskoj nastavi, kroz motivaciju studenata da osmisle, stvaraju i brane svoje projekte veoma važan, Oni takođe utvrđuju da su od podjednake važnosti za studente dobro osmišljen kurikulum kao i urođene preduzetničke osobine. Ovi autori zaključuju u svom istraživanju da su novi inovativni načini održavanja nastave, pre svega učenje kroz praksu i realna primena naučenog, najbolji način da se dobiju inovativni, kreativni i veoma uspešni preduzetnici.

3. ZAKLJUČAK

Prema Subotić, (2018) posmatrano u kontekstu obrazovnih implikacija i praktičnih smernica za unapređenje procesa zapošljavanja mladih te usklađivanja obrazovnih politika sa zahtevima tržišta rada, a sve sa krajnjim ciljem unapređenja ekonomskog i opšteg razvoja društva, nameće se zaključak da bi kreativan pristup nastavi i preduzetničkim obrazovnim sadržajima, koji bi uključivali više projektne nastave vezane za rešavanje realnih problema usklađenih sa trendovima razvoja tržišta kao i tehnologije, doprineli da preduzetničko obrazovanje postane inovativnije i više inspirišuće za veliki broj studenata.

Takođe, predavači koji i sami imaju preduzetničko iskustvo, u stanju su da studentima lakše približe realne prednosti preduzetništva i ukažu na prepreke sa kojima se potencijalni preduzetnici mogu sresti na svom preduzetničkom putu, za razliku od predavača koji samo vladaju teorijskim znanjem o ovom veoma heterogenom fenomenu koji se sve više nadograđuje i menja sa napretkom tehnologije i modernizacijom društva.

Holistički pristup, kako teorijskom delu gradiva koje, treba da upozna studente sa ovim fenomenom tako i psihološkom aspektu istog koji treba da ohrabri studente i približi im ovu tematiku kroz različite primere iz prakse, je od suštinske važnosti za dalje razvijanje i oslobađanje preduzetničkog potencijala studenata i stvaranje značajnije baze budućih preduzetnika. Takođe, preduzetničko obrazovanje u prilagođenoj i inoviranoj formi treba da postoji na svim nivoima školovanja i u različitim obrazovnim profilima, počevši već od predškolskog uzrasta gde bi se deca od najranije dobi upoznali sa ovim fenomenom i na taj način ga doživeli kao nešto sasvim normalno i pozitivno za svoj dalji razvoj.

4. LITERATURA

- [1] Mitrovic Veljkovic S., Melovic B. (2017). *Principi savremenog menadzmenta*. Fakultet tehnickih nauka, Novi Sad
- [2] Henry, C., Hill, F., & Leitch, C. (2005). *Entrepreneurship education and training: can entrepreneurship be taught?* Part I. Education + Training, 47(2), 98–111. doi:[10.1108/00400910510586524](https://doi.org/10.1108/00400910510586524)
- [3] Samwel Mwasalwiba, E. (2010). *Entrepreneurship education: a review of its objectives, teaching methods, and impact indicators*. Education + Training, 52(1), 20–47. doi:[10.1108/00400911011017663](https://doi.org/10.1108/00400911011017663)
- [4] Krueger, N. F., & Deborah Brazeal, J. V. (1994). *Entrepreneurial Potential and Potential Entrepreneurs. Entrepreneurship Theory and Practice*, 91–104. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1505244>
- [5] Krueger, N., Reilly, M. D., & Carsrud, A. L. (2000). *Competing models of entrepreneurial intentions*. *Journal of Business Venturing*, 15(5-6), 411–432.
- [6] Subotić, M. (2018). *Faktori razvoja preduzetničkih potencijala studenata*. Doktorska disertacija, Fakultet tehnickih nauka. Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad, Srbija.
- [7] Gerry, C., Marques, C. S., & Nogueira, F. (2008). *Tracking student entrepreneurial potential: Personal attributes and the propensity for business start-ups after graduation in a Portuguese university*. *Problems and Perspectives in Management*, 6(4), 46–54.

- [8] Carland, J. W., Hoy, F., Boulton, W. R., Carland, J. A. C., & Carland, J. O. a N. N. C. (1984). *Differentiating Entrepreneurs from Small Business Owners*. *The Academy of Management Review*, 9(2), 354–359.
<https://doi.org/10.2307/258448>
- [9] Galloway, L., & Kelly, S. (2009). *Identifying Entrepreneurial Potential ? An Investigation of the Identifiers and Features of Entrepreneurship*. *International Review of Entrepreneurship*, 7(2), 1–24.
- [10] Fayolle, A. (2005). *Evaluation of entrepreneurship education: behaviour performing or intention increasing?* *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 2(1), 89.
<https://doi.org/10.1504/IJESB.2005.006072>
- [11] Wu, S., & Wu, L. (2008). *The impact of higher education on entrepreneurial intentions of university students in China*. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 15(4), 752–774.
<https://doi.org/10.1108/14626000810917843>
- [12] Bae, T. J., Qian, S., Miao, C., & Fiet, J. O. (2014). *The Relationship Between Entrepreneurship Education and Entrepreneurial Intentions: A Meta-Analytic Review*. *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 38(2), 217–254.
<https://doi.org/10.1111/etap.12095>
- [13] Kolvereid, L., & Moen, Ø. (1997). *Entrepreneurship among business graduates: does a major in entrepreneurship make a difference?* *Journal of European Industrial Training*, 21(4), 154–160.
<https://doi.org/10.1108/03090599710171404>
- [14] Basu, A., & Virick, M. (2008). *Assessing entrepreneurial intentions amongst students: a comparative study*. 12th Annual Meeting of the National Collegiate ..., (2000), 79–86. Retrieved from
<http://scholar.google.com/scholar?hl=en&btnG=Search&q=intitle:Assessing+Entrepreneurial+Intentions+Amongst+Students+:+A+Comparative+Study+Peer-Reviewed+Papers#0%5Cnhttp://www.nciia.net/conf08/assets/pub/basu2.pdf>
- [15] Pittaway, L., & Cope, J. (2007). *Entrepreneurship Education: A Systematic Review of the Evidence*. *International Small Business Journal*, 25(5), 479–510. <https://doi.org/10.1177/0266242607080656>
- [16] Ries, E. (2017). *The startup way: how modern companies use entrepreneurial mangement to transform culture and drive long-term growth*. First edition. New York: Currency.
- [17] Kirby, D. (2004), “*Entrepreneurship education: can business schools meet the challenge?*”, *Education+Training*, Vol. 46 Nos 8/9, pp. 510–519.
- [18] Fayolle, A. (1998). “*Teaching of Entrepreneurship: Outcomes from an innovative experience.*” *Internationalizing Entrepreneurship Education and Training Conference*, IntEnt98, Oestrich-Winkel, Germany.
- [19] Taatila, V. (2010), “*Learning entrepreneurship in higher education*”, *Education + Training*, Vol. 52 No. 1, pp. 48–61. <https://doi.org/10.1108/00400911011017672>
- [20] Rahman, Hafiz and Day, John (2014) *Involving the entrepreneurial role model: A possible development for entrepreneurship education*. *Journal of Entrepreneurship Education*, 17 (2). pp. 163–171. ISSN 1098-8394
- [21] Mayhew, M.J., Simonoff, J.S., Baumol, W.J., Wiesenfeld, B.M. and Klein, M.W. (2012), “*Exploring innovative entrepreneurship and its ties to higher education experiences*”, *Research in Higher Education*, Vol. 53 No. 8, pp. 831–859.